

СОКІЛЬСЬКО-СІЧОВІ ТОВАРИСТВА У ПРОСВІТНЬО-ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ В КІНЦІ ХІХ — НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Вперше в історіографії національної освіти з позиції ретроспекції розкривається роль молодіжних об'єднань у просвітньо-фаховій підготовці української молоді в добу імперіалізму. Автор робить спробу розкрити причини незадовільного стану цього процесу на сучасному етапі.

У справі розбудови України як незалежної держави особлива роль належить формуванню національної свідомості, патріотизму юних громадян. Однак на наших очах виростає покоління молодих людей, позбавлене почуття національної гідності, якому насаджується безкультур'я і манкурство, нівелюється мораль.

Тривала відсутність державницької ідеології в нашій країні потребує нині в державотворенні українського підґрунтя. Водночас нав'язування глобалізаційної залежності і культурної аморфності, ідеологія корпоративізму в світовому розвитку веде до появи нового типу людської особистості. “Нині історія, — наголошує академік І. Дзюба, — дає Україні шанс самоздійснення..., а тому необхідне реальне освоєння всієї повноти культурної спадщини, перетворення її в актуальний чинник самоусвідомлення суспільства” [1, 49–50]. В цьому контексті академік М. Жулинський стверджує, що глобальне все більше і більше переважає над суспільним і національним, внаслідок чого розмиваються основи системи культурних конфігурацій, національної системи цінностей [2, 6–7].

Відомий реформатор педагогічної освіти В. Брюховецький наголошує: “Нація тільки тоді буде жити і розвиватися, коли кожне наступне покоління виховуватиметься в національному дусі на основі історичної правди. Адже якщо знищити духовну основу нації, вона перетвориться на бидло або групу бандитів, які вбиватимуть одне одного. Молоде покоління стає цинічним, не вірить в жодні ідеали” [3]. А за висловом заслуженого учителя України П. Щербаня, в державі “відбувається процес деморалізації, дебілізації і денационалізації сучасної молоді, яка втрачає не тільки національне, а й людське обличчя” [4]. Це вже питання національної безпеки України.

В такій ситуації вагоме значення має ставлення владної еліти до історичних коренів народу, його досвіду, традицій освіти і культури, національних ідеалів, що й визначає фахову підготовку молодого покоління в державі.

Педагогічну громадськість, представників вищої освіти і науки небезпідставно турбує приєднання України 19 травня 2005 р. до Болонського процесу. Адже під час створення єдиного європейського простору вищої освіти до 2010 р. відбудуться радикальні зміни в нашій національній системі освіти. В зв'язку з цим треба усвідомити наслідки цього процесу для України. Уніфікована система “по-болонськи” вимагає впровадження у навчальний процес дисциплін, які вивчають у всій Європі. Отже, зменшиться кількість годин на спеціальні курси з української історії, філософії, культури, географії, релігієзнавства тощо. У ВНЗ ліквідовано українознавство як навчальний предмет, відсутні програми для студентів з національного морального, патріотичного, культурного виховання. Це не сприяє вихованню свідомих громадян — патріотів України, нової національної еліти, поповненню сфери освіти і науки молодими фахівцями, відданими своєму народові і державі. Завдяки сучасній політичній ситуації стрімко зростає вплив талановитої, творчої молоді за кордон.

У цьому контексті академік НАНУ і АПНУ М. Згуровський справедливо зазначив, що “для того, щоб стати повноправним членом Болонського процесу, Україні треба буде піти на суттєві перетворення в системі вищої освіти і науки. Найважливіше при цьому провести ґрунтовний порівняльний аналіз вітчизняної системи науки й освіти з європейською і за результатами цього аналізу визначити, що потрібно буде змінити в нашій системі і започаткувати відповідні реформи. Аби ж тільки ці реформи не завдали шкоди освітньому процесу в нашій країні” [5]. Болонська система проповідує насамперед глобальні корпоративні економічні пріоритети розвитку, певною мірою нехтує національні вартості народу. Однак

історичній науці відомо, що ще жодний етнос, позбавлений власних історичних витоків і духовності, не збудував своєї незалежної держави.

Враховуючи вищесказане, можна стверджувати про загрозливий стан для українства як складової вітчизняної гуманітарної політики. Це стало предметом гострих дискусій у суспільстві. В зв'язку з цим варто вдатися до ретроспекції¹ забутих минулих подій під кутом зору нинішнього національного становища з метою віднайти загублений і почасти знівечений досвід для подолання духовної прірви і відродження національних традицій серед молодого покоління.

У Галичині до Першої світової війни важливу роль у розвитку національних почуттів української молоді, вихованні її готовності до боротьби за державність відігравали сокільські та січові товариства. Вони виникли та розвинулись під впливом чеського сокільства. Його ідеологом був М. Тирш, який у 1862 р. заснував першу сокільську організацію. В епоху пробудження чеського націоналізму, в процесі боротьби народу за свою незалежність сокільство в Чехії за невеликий історичний проміжок часу виросло в потужну національну силу і перекинулася на інші пригнічені слов'янські народи Австро-Угорської імперії, котрі використали його досвід. Ідеологія чеського сокільства базувалася на твердженні, що малі народи можуть стати повноцінною складовою людства лише при внутрішній єдності, а визначальним у навчанні і вихованні має бути національний принцип. “Чому зберігся народ наш, від чого він вистояв непохитно, як могутня скеля в розбурханому морі...? — запитував М. Тирш і відповідав. — Сила і хоробрість його спасли, енергія і твердість, моральність і дисципліна, любов до Батьківщини, любов до свободи” [6, 6]. “Ми не хочемо бути матеріалом-добримом для інших культур, нам хочеться жити вільно в благородному змаганні з іншими народами..., летіти просто, впевнено та сміливо з девізом: “Зі щитом або на щиті”, — твердив він [7, 69]. Професор Празького університету, майбутній президент Чехословацької Республіки Т. Масарик постійно використовував у своїх зверненнях до студентів гасла, засвоєні від М. Тирша: “Учіть минуле свого народу! Живіть морально! Не брешіть! Роруч з духом вимуштровуйте тіло! Треба бути сильним і не боятись!” [8, 62]. Через сокільську національну систему виховання пройшло чимало політичних, державних, військових, громадських і культурних діячів Чехословаччини, що відродилась у 1918 р.

Національно-визвольні ідеї чеського сокільства знайшли серед галицьких українців благодатний ґрунт і від початку 1890-х років реалізувались у заснуванні та діяльності товариств. Українське сільське населення краю цілеспрямовано підштовхувалося польською шляхтою, єврейськими лихварями та москвофільськими діячами до духовної деградації і денационалізації. Особливо негативним явищем серед селян було п'янство. У 1869 р. на кожне село в Галичині припадало в середньому 4 корчми. Сокільські товариства першими масово і рішуче стали на боротьбу з цим великим соціальним злом.

Так, у с. Купчинці, що розташоване за 25 км від Тернополя, до заснування сокільського товариства діяли 8 корчм. Однак завдяки організації в 1891 р. товариства “Сокол” (першого на Тернопільщині — *Авт.*) відомим поетом і діячем радикальної партії П. Думкою і його діяльності, частим відвідуванням і виступам на сільських вічах І. Франка, К. Трильовського, В. Шухевича, “батька українського сокільства” І. Боберського й інших, а також жертвовної праці згодом письменниці і педагога І. Блажкевич їх залишилося три.

Роль сокільства для історичного поступу підневільного українського народу, його боротьби за незалежність влучно охарактеризував член старшини “Сокола-Батька”, автор першого в Галичині дослідження про цей рух Т. Франко — наймолодший син І. Франка: “Справи стоять тепер так, що або весь український народ буде організований на безпартійній основі сокільства, або ще сто літ сидітиме в неволі”. Попри ідеологічні засади сокільства, він вважав, що для досягнення поставленої мети велике значення має придбання членами товариств єдиного красивого, з національною атрибутикою сокільського одягу. “Однострій, — наголошував автор, — лучить в одну цілість міщан і селян та згладжує станову різницю” [9, 53, 68, 82].

Т. Франко задля виховання та розвитку національної єдності і волі до свободи закликав не дбати про класові, станові, маєткові, професійні відмінності серед членів товариства, адже кінцева мета праці в сокільських “гніздах” полягала в прагненні до ідеалу гармонійно

¹ Звернення до минулого для виявлення в ньому зародків тенденцій, які властиві сучасності.

розвиненої особистості, щоб якісним вишколом одиниць вишколити націю й підняти рівень її національної активності. Головним завданням було поставити на чільне місце не кількість, а якість праці одиниць як чинник єдності і згуртування, визначення ефективності сокільського провідництва. Метою всіх поневолювачів в імперську добу насамперед було зруйнувати в народі особисте “Я”, виховати з поневоленних духовно і психологічно кволих людей, що для нації є найбільш трагічним. Ось чому чинниками ідеологій українського сокільства були чотири складових відродження: тілесне, моральне, національне, демократичне, які творили сокільську ідеологію. Нація, котра не активізується, не зростає, не йде вперед — костеніє, занепадає.

Син І. Франка, палкий прихильник й один із творців сокільсько-січового та пластового руху, не випадково пішов стежею батька. Постійна титанічна праця Каменяра була взірцем боротьби за українство і тісно поєднана з молодіжним рухом, участю в творенні і розбудові сокільських, січових, пластових товариств, формуванням нової української еліти, відданої народів інтелігенції. Свої думки і прагнення І. Франко висловив у художніх і наукових творах, дискусіях з М. Грушевським, В. Стефаником, М. Павликом, К. Трильовським й іншими творцями і діячами сокільсько-січових товариств.

Велику зацікавленість сокільсько-січовим рухом проявляв М. Грушевський, який упродовж 1894–1914 рр. працював професором у Львівському університеті. В його науковому і культурно-освітньому доробку знаходимо твердження щодо ідеологічних засад сокільських і січових товариств. “В сфері освітній і народно-організаційній дав себе знати незвичайний розвій читалень “Просвіти” і товариств гімнастичних, так званих “Січей” і “Соколів”, які нечувано зворушили народні маси, розбудили в них бажання знання, освіти, інстинкти організації й солідарності”, — писав він [10, 515]. Відзначаючи, зокрема, вплив національно-визвольних ідей “батька всеслов’янського сокільства” М. Тирша на українців, М. Грушевський наголошував: “...І в українській минувшині знайшлося багато такого, що духом своїм, своєю ідеєю дуже близьке було чеському сокільству. ... Сокільські організації мають своїм завданням приготувати не сліпу воєнну силу, не масу м’яса для гармат, а силу горожанську (громадянську — *Авт.*), діяльну, що має творити нове життя народу без хлопа і без пана. Щоб сокільські і січові організації могли похвалитися не тільки фізичною силою, але й також їх великими культурними і моральними прикметами — се повинно бути провідною зіркою сокільству в будучих десятиліттях” [11]. Він був присутній 28 червня 1914 р. на приуроченому до 100-річчя від дня народження Т. Шевченка сокільсько-січовому здвигу у Львові, в якому взяло участь більше 12 тис. учасників в єдиних одностроях своїх товариств [12, 352].

Значну увагу розвитку і діяльності сокільсько-січових товариств у вихованні патріотизму, формуванні громадянського суспільства, просвітній і фаховій підготовці молоді приділяли львівські часописи “Діло”, “Руслан”, “Вісти з Запорожа” й ін. Ідея товариств була тоді ще дуже мало зрозумілою українській спільноті, котра загалом недостатньо звертала увагу на їх швидке поширення і велике суспільно-національне значення. Так, 12 січня 1904 р. “Діло”, відводячи чільне місце огляду річної діяльності товариств, стверджувало, що вони так сильно розвинулися, що “мусимо їх зачислити до найпотрібніших з найкращими надіями на майбутню організацію культурного характеру, що охопили найширші маси народу і стануть невдовзі майбутнім чинником національно-педагогічної ваги, звідки молодші покоління, народні маси черпатимуть ідеал, віру в нього і характерне завзяття в його обороні, — се талісмани, що вели, ведуть і повік вестимуть на певну перемогу” [13]. Через вісім років газета писала, що попри всі перепони з боку “темних сил” (москвофільства), шовіністичної польської шляхти, “легковажності власного старшого загалу, який вважав, що ставати в ряди й триматися просто — це нижче нашої людської гідності і що всякі такі витребеньки — це ярмо, накладене на вільну людину, це “непотрібні речі”, товариства поширювалися по всіх куточках краю” [14]. Коли на початку 1902 р. “Січей” було 20, а “Соколів” 4, то наприкінці 1903 р. їх кількість у Галичині зросла в 9 разів і становила відповідно 122 і 88 товариств, в яких налічувалося 12 тис. юнаків і дівчат. Кореспондент часопису пропонував цим двом організаціям об’єднатись, оскільки в них одна мета: “Тож в ім’я спільної ідеї — злитися в одну, яка об’єднала би весь народ” [15, арк. 3].

Надзвичайно бурхливе зростання сокільсько-січових товариств на місцях, потяг до них широких верств молоді були не лише як відповідь-спротив асиміляторській політиці властей, а

й свідчили про велику освітньо-фахову діяльність провідництва цих товариств. Згідно з гаслом-ідеєю І. Боберського, котрий у 1908–1914 рр. очолював товариство “Сокіл”, виховання тіла — це шлях до виховання духу. При сокільських “гніздах”, січових товариствах було створено десятки оркестрів народних музик, хорів, аматорських театральних гуртків, бібліотек, гуртків для неграмотних і неписьменних, шкіл для навчання садівництва, городництва, бджільництва, куховарства, кравецтва і шиття, вишивання, диригентів співацьких і музичних товариств, “Сокільських базарів” (вони пізніше перетворювалися на кооперативи). Кожне низове січове товариство, сокільське “гніздо” зобов’язане було відповідно до вимог статуту подавати в річному звіті детальний, конкретний стан тієї чи іншої діяльності в своїй місцевості.

Завдяки активній праці “Сокола” і “Січі” створено багато музичних творів, пісень, маршів, гімнів, які збагатили українську культуру. Широко відродилися козацькі пісні. На цьому ґрунті з’явилося чимало нових талановитих композиторів, диригентів, музикантів, поетів, артистів, що працювали над утвердженням сокільсько-січової ідеї, вихованням здорового фізично і духовно молодого покоління, готового до боротьби за незалежність. До національної когорти таких подвижників належали, зокрема, композитори і диригенти Денис Січинський, Сильвестер Яричевський, Ярослав Ярославенко (справжнє прізвище — Вінцовський), Йосип (Осип) Вітошинський. Останній з них був священником у с. Денисів на Тернопільщині, одним з перших організаторів і диригентів селянських хорів та оркестрів у Галичині, засновником школи диригентів, автором гімну “Соколи, соколи”. За власні кошти Й. Вітошинський закупив духові інструменти в Чехії. Хор під його керівництвом у складі понад 100 співаків вперше в Україні виконав гімн “Ще не вмерла Україна”.

Сокільсько-січову славу оспівували в поезії Віра Лебедова (Костянтина Малицька), Роман Купчинський, брати Богдан і Левко Лепкі, Уляна Кравченко (Юлія Шнайдер), Осип Назарук, Михайло Гайворонський, а в музиці, крім інших, — подвижник національної ідеї в Наддніпрянщині, визначний композитор, диригент, громадсько-культурний діяч Микола Лисенко. Прославляла сокільський рух відома письменниця і педагог Христя Алчевська.

Варто зазначити, що з нагоди приїзду до Львова М. Лисенка¹ старшина “Сокола” під головуванням А. Будзиновського провела 11 червня 1902 р. засідання музичної комісії товариства, яка доручила Я. Ярославенку, Я. Вітошинському, Т. Купчинському, Р. Цеглинському та І. Боберському продумати шляхи заснування музичної консерваторії. Створена група підготувала необхідні матеріали і подала їх 1 лютого 1903 р. в Галицьке намісництво на затвердження. Український навчальний музичний заклад почав діяти 2 травня 1903 р. і мав спочатку назву “Союз співацьких і музичних товариств ім. М. Лисенка”. Згідно з новим статутом він у 1904 р. реорганізований у Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка [16, арк. 1–2].

Від початку ХХ ст. товариство “Сокіл” організовує аматорські драматичні гуртки, які невдовзі переростають у стаціонарні театри, що користуються популярністю і завойовують мистецьку репутацію. В деяких з цих театрів свої перші кроки на сцені зробили відомі в майбутньому артисти. Так, Лесь Курбас, навчаючись в університеті у Львові, вийшов на сцену сокільського театру в місті 28 березня 1906 р. зі своєю першою роллю. Вибір цього театру не був випадковим. Створений у 1905 р. режисером О. Утриськом, він серед семи існуючих у Львові аматорських театрів був найкращим. На той час театр “Сокіл” мав власну залу, де майже щотижня студентська молодь і творча інтелігенція ставили п’єси. З театру вийшли на велику сцену відомі українські актори П. Сорока, Купчинські й ін. Значно спричинився до становлення сокільських театрів відомий громадський та економічний діяч, в майбутньому (1922–1933 рр.) голова “Сокола-Батька” Микола Заячківський, який з 1900 р. був директором і референтом театру товариства “Українська бесіда” [17, 63].

Значний вплив на розвиток освітньо-фахової підготовки української молоді та формування сокільсько-січового духу серед неї мало духовенство, яке до Першої світової війни репрезентувало на селі інтелігенцію. Так, часопис “Свобода” 22 квітня 1909 р. у статті “З сокільського руху в Заліщищині” повідомляв про незадовільний стан діяльності товариств і

¹ М. Лисенко разом із С. Єфремовим та Є. Чикаленком приїхав у Львів лише наприкінці 1903 р.

розкривав його причини. Автор бив тривогу, що в селах Кошилівці, Панівці і Цапівці¹ Заліщицького повіту занепало сокільське життя, оскільки товариства, організовані раніше священиком Іваном Волошином, бездіяльні, ними ніхто не займається. Отець, який очолював сокільські “гнізда”, дбаючи про релігійне виховання молоді, виїхав, а селяни безпорадні і не знають, що далі мають робити [18].

Просвітницько-фахова праця, виховання національної свідомості, ліквідація неграмотності, боротьба з алкоголізмом були пріоритетними в сокільсько-січовій діяльності. Постійно зростала кількість філій “Сокола” і “Січі”. Так, у сокільських “гніздах” Львівського повіту на 1 травня 1909 р. налічувалося 400 пожежних філій товариства, з яких половина вже проявила активну діяльність за неповний рік роботи від часу заснування. 66 філій мали бібліотеки, в яких було 3549 книжок; 92 філії передплачували 144 газети. У 13 філіях велося навчання з неписьменними. В 22 філіях було дано 35 концертів, 53 — поставили 154 театральні вистави. Члени всіх філій товариства збирались у 124 читальнях “Просвіти”, 29 приватних і 3 церковних будинках, 245 громадських установах. Головами сокільських “гнізд” були 118 селян-хліборобів, 52 священики, 9 службовців, 7 ремісників, 6 учителів, 3 студенти [19].

Однак переpons, переслідування сокільсько-січових товариств з боку австрійської адміністрації, шовіністичних польських кіл, москвофілів, лихварів і приближених до них осіб тривали. Кошовий “Січі” в с. Жуків на Бережанщині, зокрема, повідомляв 24 жовтня 1909 р. у Головний січовий комітет у Львові, що причиною недостатнього розвитку товариств у повіті² є “пастухи душ наших” — священики-москвофіли, а також жандарми та корчмарі, бо “ім не до смаку січова політика”. Попри те, писав він, завдяки отцю Сильвестру Лепкому (батько Богдана і Левка Лепких — *Авт.*) селяни вмiли співати всі січові пісні, яких навчив їх колишній парох. Усі члени товариства, а їх була 51 особа, знали грамоту. “Такий парох, — писав кошовий, — повинен належати до святих”. С. Лепкий був священиком у Жукові від 1890 р, писав статті на теми моралі і культури, поезії та п’єси. Друкувався під різними псевдонімами, з яких найбільш відомий Марко Мурава. В нього гостювали активні діячі січового руху в Галичині І. Франко, А. Чайковський, В. Стефанік, К. Трильовський та ін. На пам’ятнику могили в Жукові написано “о. Сильвестр Лепкий (1846–1901). Заслуженому патріоту й народному діячеві вдячний український народ” [7, 251].

Члени польського військово-спортивного “Союзу стрільців”, створеного в 1910 р. у Львові Ю. Пілсудським та Е. Ридз-Смігли, вдавалися до більш радикальних, інколи терористичних актів стосовно українських сокільсько-січових товариств і їх провідників. Як констатувала Олена Степанів, Львів вже до 1918 р. був центром польських шовіністичних військово-спортивних організацій, за допомогою яких поляки планували захопити владу в Галичині. Асиміляторську політику щодо українців, місію форпосту польськості на східних “кресах” проводили серед інших молодіжні товариства “Sokol”, “Związek harzcerstwa”, “Związek strzelcow”, які мали розгалужену мережу спортивно-військових клубів [20, 80–81]. Польські шовіністичні кола були переконані і прагнули доказати світовій громадськості, що правдані українські землі Східної Галичини з центром у Львові — це історичні “польські землі” [21, арк. 15].

Молода українська еліта в Галичині формувалася переважно з колишніх студентів — вихідців з середовища духовенства, педагогічної та чиновницької інтелігенції, а від останньої чверті ХІХ ст. — й селянства та міщанства. Після студій у вищих навчальних закладах Австро-Угорщини та інших країн Європи вони поверталися на рідну землю, озброєні європейськими цінностями, обізнані з боротьбою за державну незалежність і свободу особистості. Спостерігаючи невтішний стан українства, невизначеність шляхів поступу, молоді люди намагалися плідно використати набуті знання і досвід у національно-визвольному русі, створювали об’єднання, товариства і партії для утвердження української ідеї.

Серед визначальних ідеологічних засад сокільсько-січових молодіжних товариств (гiмн, 10 заповідей, прапор, клятва, однострої) пріоритетними були велелюдні та величаві повітові, окружні, крайові, всеслов’янські здвиги. Члени сокільських “гнізд” і січових товариств готувалися до них протягом року. На здвигах вони звітували перед українською громадськістю

¹ Від 1964 р. — с. Поділля.

² Тоді в Бережанському повіті було 16 “Січей”.

про свою працю, пробуджували до національної свідомості широкий загал людей, вказували на потребу спільної боротьби з іншими пригнобленими народами за побудову самостійної, незалежної держави.

Нова доба в розвитку українського сокільсько-січового руху в Галичині почалася в 1901 р., коли до львівської сокільської дружини вступив дипломований вчитель фізичного виховання та стародавніх мов І. Боберський. Він прибув у Львів після завершення студій у Грацу (Австрія) та науково-педагогічних подорожей Німеччиною, Швецією, Францією і став професором української академічної гімназії. Завдяки І. Боберському вже в наступному році у Львові відбувся перший у краю сокільсько-січовий здви́г. Відтоді такі здви́ги стали традиційними і в довоєнний період завершилися грандіозним Шевченківським здви́гом у червні 1914 р. в галицькій столиці. Від 1908 р. І. Боберський був головою старшини “Сокола-Батька” і ніс на собі нелегкий тягар праці на нежатай ниві організації українського сокільства, обґрунтування його теоретичних засад і реалізації практичних завдань.

Розпочатий під керівництвом І. Боберського нечуваний злет сокільства приніс галицькому українству щедрі плоди національного самоутвердження, відчуття справжнього господаря на своїй прабатьківській землі. Свідченням цьому був окружний сокільсько-січовий здви́г, який відбувся 26 червня 1910 р. в Тернополі. Церемонію посвяти прапора після служби Божої проводив греко-католицький парох В. Громницький з чотирма асистентами-священниками. З вітальними промовами до громади виступили священники О. Світенький і М. Постригач, перший голова тернопільського “Сокола”, адвокат С. Чикалюк, його заступник, педагог і катехит М. Янович, гості зі Львова — І. Боберський, голова товариства “Просвіта”, посол Галицького сейму І. Кивелюк, поет, фольклорист, посол австрійського парламенту О. Колесса, засновник і керманіч “Січі” та діяч Української радикальної партії К. Трильовський, заступник голови старшини “Сокола-Батька” Л. Цегельський та ін.

Здви́г успішно пройшов випробування на духовне та фізичне загартування, моральне виховання, організованість і дисципліну. Він додав віри і сили в утвердженні свого національного “Я”, підтвердив звільнення від одвічного ярма меншовартості. Вперше від заснування Тернополя твердим маршовим кроком пройшли його вулицями від так званої Побаракової площі (військових споруд біля Старого парку) до будинку “Міщанського братства” в супроводі чотирьох оркестрів майже 2 тис. українців — учасників здви́гу — від понад 70 товариств Тернополя, Львова, Станіслава, Стрия, Рогатина, Ходорова, Дрогобича й інших міст. На сходах нинішньої філармонії стояла почесна президія.

Християнсько-суспільний щоденник “Руслан”, який виходив у Львові, з нагоди величавого здви́гу писав: “Тернопільська Русь, а передовсім “Соколи”, можуть бути задоволені з вчорашнього сокільського свята, яке піднесло на душі русинів і виказало значне усвідомлення серед селянства” [22]. За сім років від заснування товариства в Тернополі в 1903 р. у 12 повітах Тернопілля “Сокол-Батько” об’єднував уже 208 сільських і міських “гнізд”, а в Галицькому краю напередодні Першої світової війни — 70 тис. соколів і січовиків [23, арк. 3–5; 24, арк. 41].

Перший окружний сокільсько-січовий здви́г помітно зворушив українське населення краю, став значимою спробою набуття містом українських рис, повернення багатьох сполонізованих родин до своєї національності. В сокільсько-січових колонах, які марширували містом, українці побачили рушійну національну силу, що почала охоплювати найширші маси народу і відроджувати історичне коріння нації. На прапорі товариства, який у першому ряді колони ніс хорунжий, був зображений, з одного боку, на синьому тлі золотий лев, що спирається на скалу, з написом: “Де сила, там воля! Все вперед!”, з другого — сріблястий святий Михаїл Архистратиг на малиновому полі зі словами Т. Шевченка “Борітеся — поборете!”.

Успіхові історичного здви́гу передувала велика попередня організаційна та агітаційно-пропагандистська робота старшини тернопільського “Сокола” на чолі з професором математики і фізики української гімназії І. Дигдалевичем. За десять днів до здви́гу на будинках великих галицьких міст і містечок були розклеєні виготовлені друком великі афіші. З них українську спільноту закликали “взяти участь не лише у святі Тернопільської Русі, але цілого нашого краю”, щоб “показати свою силу і своїм, і чужим”. “Станьмо всі в одному ряді без різниці стану, віку, статі, бо в злуці сила. Столиця українського Поділля кличе нас до себе,

...щоб масою організованих рядів показати ворогам, що не дамо видерти собі з рук кров'ю зрошених окраїн нашої прадавньої землі. Відмова — непростимий народних гріх... Українці! Покажіть перед світом, що солідаризуєтеся з нами!" — закликала відозва [25, арк. 30, 31, 37].

Окружний сокільсько-січовий здви́г завершився спільним обідом на 200 осіб в павільйоні міського Старого парку, де було виголошено чимало патріотичних слів, слухних думок і пропозицій. Визначальними були виступи К. Трильовського і Л. Цегельського — чільних провідників двох потужних масових конкуруючих організацій, котрі, як говорив К. Трильовський, повинні йти, хоч і різними шляхами, до спільної мети на користь народній справі. Натомість Л. Цегельський, виступаючи після "Батька Тріля", підніс клич злуки і злиття двох організацій в одну сильну національну армію під спільним малиновим стягом. "Тому неділимому має бути організація молодечих, боєвих сил народу, — закликав він, — і ця злука стає нині загальним національним постулатом, бо всім верствам нашого народу потрібна наша національна незалежність" [26].

На превеликий жаль, доленосний історичний заклик, пропозиція злуки двох потужних молодіжних сил напередодні Першої світової війни 1914–1918 рр. та польсько-української війни 1918–1919 рр. не знайшли позитивного відгуку в надміру амбіційного "січового батька" К. Трильовського, що певною мірою негативно позначилося в наступний період Українських визвольних змагань.

Варто зазначити, що через два роки після окружного здви́гу в Тернополі чета українських соколів (39 осіб) з Галицького краю, в якій було також 5 представників з Наддніпрянської України (І. Луценко, М. Міхновський, Г. Мазуркевич та ін.), взяла участь у VI Всеслов'янському сокільському здви́гу, що відбувся 28 червня — 1 липня 1912 р. в Празі. Очолювали делегацію І. Боберський, С. Гайдучок, М. Волошин і Л. Цегельський. Українські соколи, за відгуками кореспондентів газет, відзначалися найгарнішими одностроями і були найбільш дисциплінованими. У загальному сокільському поході, що проходив вулицями міста, вони звернули на себе увагу передусім оркестром. Як вияснилося, цей оркестр був із Бережан. Він з великим успіхом виконував сокільський гімн, музика якого зробила надзвичайно приємне враження на публіку. Він був єдиним сокільським маршем, який запозичили чеська та делегації сокільських організацій інших народів. Лише польські соколи грали австрійський військовий марш [12, 350–351]. В тодішній пресі були поміщені світлини та опубліковані кілька репортажів про українських соколів.

Отже, проблеми відродження освіти України, утвердження її національного змісту вимагає в наше сьогодення повернення з позицій ретроспекції не лише до знань минулого та його уроків, а й використання надбань, досвіду, традицій українського народу для творення майбутнього, щоб виплекати молоду, дієздатну інтелектуальну еліту на засадах національних інтересів держави.

Аналізуючи і зіставляючи історичні події, архівні документи і матеріали щодо минулих і нинішніх шляхів розвитку нашого державотворення, місії і ролі якісного рівня освіти, фахово-просвітницького, національного виховання нинішньої української молоді, ми повинні визнати, що за роки незалежності, на жаль, ще не сформована програма державницької ідеології, молодіжної політики. "Мозки нації" залишають країну, працюють за кордоном. Дипломована молодь, опинившись на роздоріжжі, поза увагою держави, часто вже нікому і в ніщо не вірить. Вона найчастіше сповідує пріоритети не гармонії душі і тіла, а меркантилізм, матеріальну вигоду.

В зв'язку з цим, розкриваючи історичний процес поступу українства в Галичині в імперську добу за умов бездержавності, духовного закріпачення та морального спустошення, ми бачимо, що кращі представники нації робили спроби віднайти шляхи, методи і засоби пробудження українського народу, щоб відвернути і подолати його трагічне становище, скерувати його розвиток по визнаному демократичному і національному руслу з метою підготовки до майбутніх визвольних змагань.

У цьому процесі надзвичайно вагому роль відігравав сокільсько-січовий рух, який був започаткований у Чехії і перекинувся на терени нашого краю наприкінці XIX ст., ставши напередодні Першої світової війни масовим та авторитетним явищем українського громадсько-політичного життя.

Провідниками сокільських і січових товариств стали переважно колишні студенти краю, котрі, закінчивши навчання у вищих навчальних закладах поза Галичиною, поверталися в рідний край і працювали тут в різних ділянках суспільного життя. Використовуючи чеський досвід, вони врахували в роботі “Соколів” і “Січей” національні умови і традиції, надаючи пріоритетного значення просвітньо-фаховому та національному вихованню молоді.

Сокільсько-січові здвиги, започатковані на початку ХХ ст., відіграли значиму роль щодо стимулу діяльності сокільських “гнізд” і січових товариств, гармонійного виховання, організації та об’єднання молодого покоління, консолідації української нації Заходу і Сходу України, визнання українства на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюба І. Національна культура як чинник майбуття України // Починаймо з поваги до себе: Статті, доповіді. — К.: Просвіта, 2002. — С. 17–20.
2. Жулинський М. Національні культури і проблема глобалізації // Слово і час. — 2002. — № 12.
3. Високий замок. — 2004. — 22 квітня.
4. Літературна Україна. — 2006. — 13 липня.
5. Багряний С. Будемо вчитися “по-болонськи”. Чи “по-болванськи”? // Шлях перемоги. — 2006. — 29 листопада.
6. Акинтьевский Ю. Сокольство, его идея, развитие и организация. — Прага, 1922. — 82 с.
7. Трофим’як Б. Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. ХІХ ст. — перша пол. ХХ ст.). — Тернопіль: Економічна думка, 2001.
8. Єржабкова Б. Томаш Гарріч Масарик та початок діяльності Українського Вільного Університету у Празі (Частина І) // Визвольний шлях. — 2002. — Кн. 4.
9. Франко Т. Історія й теорія руханки. — Коломия–Львів, 1923.
10. Грушевський М. Ілюстрована історія України. — Київ–Львів, 1913.
11. Грушевський М. Сучасне сокільство і наука нашої минувшини // Громадський вісник. — 1923. — 17 січня.
12. Цегельський Ю. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. — Нью-Йорк: Смолоскип, 1992.
13. Діло. — 1904. — 12 січня.
14. Діло. — 1912. — 16 грудня.
15. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДАУЛ). — Ф. 312. — Оп. 1. — Спр. 3.
16. ЦДАУЛ. — Ф. 312. — Оп. 1. — Спр. 1242.
17. Волицька І. Театральна юність Леся Курбаса. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 1995.
18. Свобода. — 1909. — 22 квітня.
19. Свобода. — 1909. — 29 квітня.
20. Степанів О. Сучасний Львів. — Львів, 1943.
21. Державний архів Тернопільської області. — Ф. 231. — Оп. 4. — Спр. 1228.
22. Руслан. — 1910. — 28 червня.
23. ЦДАУЛ. — Ф. 312. — Оп. 1. — Спр. 36.
24. ЦДАУЛ. — Ф. 312. — Оп. 1. — Спр. 34.
25. ЦДАУЛ. — Ф. 312. — Оп. 1. — Спр. 687.
26. Діло. — 1910. — 28 червня.

Юрій ЩЕРБЯК

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ В ПОЛЬЩІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

Розглянуто культурно-просвітницьку діяльність української Церкви в Польщі на прикладі Перемиської єпархії (друга половина ХХ ст.). Висвітлено специфіку життя української меншини в новій релігійно-культурній ситуації в умовах еміграції. Встановлено, що церква є центром притягання і збереження етнічної ідентичності для всіх українців у діаспорі.

У сучасних умовах розбудови незалежної держави найактуальнішою є проблема відродження національної системи освіти як передумови виховання нового покоління